

Skrifstofa Alþingis
150 Reykjavík
nefndasvid@althingi.is

Reykjavík, 17. mars 2017

Tilv: 2017030016

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um breyt. á lögum um verslun með áfengi og tóbak o.fl. (smásala áfengis), 106. mál 146. löggjafarþings.

Áfengis- og tóbaksverslun ríkisins (ÁTVR) hefur borist til umsagnar frumvarp til laga um breytingu á lögum um verslun með áfengi og tóbak, lögum um aukatekjur ríkissjóðs, áfengislögum og lögum um gjald af áfengi og tóbaki, með síðari breytingum (smásala áfengis), sem er 106. mál 146. löggjafarþings. Málið er endurflutt með nokkrum breytingum frá síðasta þingi, þá 13. mál 145. löggjafarþings, en var fyrst lagt fram sem 17. mál 144. löggjafarþings. Viðamesta breytingin er að nú er lagt til að bann við áfengisauglýsingum verði afnumið samhliða afnámi einkaréttar ÁTVR á smásölu áfengis.

ÁTVR skilaði umsögn um smásölufrumvarpið þegar það var fyrst til umfjöllunar hjá virðulegri allsherjar- og menntamálanefnd haustið 2014. Þar voru teknar saman margvíslegar upplýsingar um áfengismál og starfsemi ÁTVR til þess að stuðla að vandaðri meðferð málsins í þinginu. Upplýsingarnar sem þar komu fram hafa verið uppfærðar og fylgja þær umsögn þessari og teljast hluti hennar.

Sem fyrr telur ÁTVR að ekki verði hjá því komist að undirstrika að einkavæðing smásölu áfengis er í andstöðu við tilmæli innlendra og alþjóðlegra heilbrigðisyrivalda svo og stefnumörkun íslenskra stjórnvalda í áfengis- og vímuvörnum. Sama gildir um tillögur frumvarpsins um afnám auglýsingabanns, en lögð er rík áhersla á takmarkanir á markaðssetningu áfengis í ráðleggingum fagaðila.

Í frumvarpinu segir að gildandi auglýsingabann áfengislaga sé „í beinni andstöðu við niðurstöðu starfshóps á vegum fjármálaráðherra um heildarendurskoðun áfengislöggjafarinnar sem birt var

ÁTVR

Stuðlahálsi 2

110 Reykjavík

S. 560 7700

vinbudin.is

í janúar 2010.“ Hins vegar er ekki nefnt að starfshópurinn lagði til að auglýsingar áfengis yrðu heimilaðar „með miklum takmörkunum“. Sérstaklega var tekið fram að starfshópurinn drægi í efa að fullnægjandi væri að framleiðendur og heildsalar áfengis settu sér sjálfir siðareglur um framsetningu auglýsinganna – en það er einmitt sú leið sem frumvarpshöfundar hafa lagt til!

Í skýrslu starfshóps fjármálaráðherra er einnig fjallað um áfengiseinkasölu ríkisins og niðurstaðan eftirfarandi: „Ekki er að mati hópsins æskilegt að afnema einkasölu ríkisins á smásölu áfengis heldur þvert á móti að styrkja stöðu ÁTVR.“ Ekki er á þetta minnst í greinargerð með smásölufrumvarpinu.

ÁTVR bendir á ábyrga og aðhaldssama stefnu sem stjórnvöld hafa markað í fjölda stefnuþlagga, síðast þann 4. október 2016 þegar nefnd skipuð forsætisráðherra, heilbrigðisráðherra, mennta- og menningarmálaráðherra og félags- og húsnæðismálaráðherra samþykkti lýðheilsustefnu fyrir Ísland, en þar segir orðrétt:

„Til að sporna við skaðlegum áhrifum áfengisneyslu skal hér vísað í stefnu frá 2014, *Stefna í áfengis- og vímuvörnum til ársins 2020*, en meðal virkra aðgerða er stýring á áfengisneyslu með verði, einkasölu ríkis og háum aldursmörkum til áfengiskaupa.“ Rannsóknir sýna einmitt að rekstur ríkiseinkasölu er einn mikilvægasti þátturinn í aðhaldssamri áfengisstefnu.

Í tilvitnaðri stefnu um áfengis- og vímuvarnir, sem er í samræmi við stefnu Alþjóðaheilbrigðisstofnunarinnar í málaflokknum, er lögð rík áhersla á að stefna og aðgerðir skuli byggja á vísindalegum niðurstöðum og lýðheilsusjónarmið ávallt vera í forgrunni. Þar segir orðrétt:

„Með viðurkenndum og gagnreyndum aðgerðum er unnt að draga úr þeim skaðlegum áhrifum sem neysla áfengis og annarra vímuþjafa hefur á einstaklinginn og samfélagið í heild og tryggja velferðarsamfélag þar sem öllum er skapað það frumkvæði sem best verður á kosið. Stefna og aðgerðir skulu byggjast á bestu fáanlegum vísindagögnum um skilvirkni og hagkvæmni. Ef vísindagögn skera ekki úr álitamálum skal fara með gát og hafa að leiðarljósi að stuðla að heilbrigði og velferð fólks.“

Ennfremur segir í áfengis- og vímuvarnarstefnunni sem gildir til ársins 2020:

„Mikilvægt er að við alla ákvarðanatöku stjórnvalda er varðar áfengi, ólögleg vímuefni og misnotkun ávana- og fíknilyfja og vefaukandi stera að lýðheilsusjónarmið séu höfð að leiðarljósi ásamt bestu þekkingu á virkum og árangursríkum aðgerðum“.

Það þarf vart að taka fram hversu bagalegt það er fyrir rekstur ÁTVR að smásölufrumvarpið skuli lagt fram ár eftir ár og yfirtaki um leið alla umræðu í þjóðfélaginu. Það er mikil áskorun fyrir fyrirtækið og stjórnendur þess að að hlúa að starfsfólki sem býr við álag og óvissu um framtíðina meðan málið er óafgreitt. Það er löngu tímabært að botn fáiast í málið og eðlilegt að þar ráði lýðheilsusjónarmið för sem og vilji þjóðarinnar, en niðurstöður skoðanakannana hafa lengi sýnt mikla andstöðu við afnám einkasölu áfengis.

ÁTVR vill undirstrika að á síðustu átta árum hefur arðsemi eigin fjár ÁTVR verið að meðaltali um 33%. Samanlagður hagnaður þessara átta ára var 10,7 milljarðar og af þeirri upphæð fékk ríkissjóður í arð rúma 9 milljarða. Áætluð arðgreiðsla fyrir árið 2017 er 1.750 milljónir. Í töflunni hér að neðan má sjá yfirlit yfir arðsemi eigin fjár, hagnað og arðgreiðslur í ríkissjóð frá árinu 2009. Tölurnar eru í milljónum króna.

	Arðsemi eigin fjár	Hagnaður	Greiddur arður
2009	43%	1.375	960
2010	37%	1.334	1.000
2011	31%	1.227	1.000
2012	32%	1.340	1.050
2013	29%	1.304	1.200
2014	28%	1.288	1.400
2015	27%	1.221	1.500
2016	39%	1.629	1.000
	Samtals	10.718	9.110

Í tengslum við frumvarp um afnám einkaleyfis ÁTVR á áfengissölu er mikilvægt að farið sé rétt með staðreyndir. Fullyrt hefur verið að starfsemi ÁTVR sé óhagkvæm fyrir ríkissjóð. Hið rétta er að stofnunin er B-hluta stofnun með sjálfstæðan fjárhag þar sem álagning stendur undir öllum kostnaði og arðgreiðslum. Samkvæmt lögum er ÁTVR rekin sem ein heild og ljóst að samlegðaráhrif af rekstrinum eru mikil. Af uppgjöri ársins má með einföldum hætti sjá að framlegðin af sölu áfengis nægir fyrir öllum rekstrarkostnaði bæði áfengis og tóbaks. Fullyrðingar sem heyrst hafa um að hagnaður af tóbakssölu sé notaður til að niðurgreiða áfengið eiga því ekki við rök að styðjast. Af afkomutölunum hér að ofan má sjá að fullyrðingar um að rekstur ÁTVR sé ekki þjóðhagslega hagkvæmur eru heldur ekki réttar.

Einkasala ríkisins á smásölu áfengis felur eðli máls samkvæmt í sér hömlur sem mikilvægt er að almenningur hafi skilning á. Fjöldi áfengisverslana og opnunartími er takmarkaður og verslunin stundar enga söluhvetjandi starfsemi, enda ekki rekin í gróðaskyni. Viðskiptavinum bjóðast þannig engin tilboð á áfengi, afslættir eða annað af því tagi sem er algengt í almennum rekstri þar sem markmiðið er að selja sem mest og skila sem mestum hagnaði. Einkasalan er einnig hlutlaus gagnvart vörutegundum og birgjum. Rannsóknir sýna að þar sem ríkiseinkasölur eru starfandi er selt minna áfengi en þar sem salan hefur verið gefin frjáls. Það er kjarni málsins.

Áfengi er vara sem getur verið skaðleg, ekki aðeins fyrir þann sem þess neytir heldur líka fyrir þá sem honum tengjast og samfélagið í heild. Það er í verkahring ÁTVR að upplýsa viðskiptavinum um mögulega skaðsemi áfengis og ábyrga notkun þess. Þá er ÁTVR falið að sporna við því að óæskilegar vörur rati í hillur vínbúðanna. Í því skyni fer fram ítarleg vöruskoðun áður en áfengi er tekið til sölu hjá ÁTVR þar sem m.a. er gætt að því að skilyrði matvælalöggjafar um merkingar og innihald séu uppfyllt og að varan höfði ekki sérstaklega til barna og ungmenna.

ÁTVR veitir viðskiptavinum sínum góða og vandaða þjónustu sem byggist á ábyrgð, fagmennsku og þekkingu. Hlutleysis er gætt gagnvart áfengisbirgjum, sem eiga allir jafna möguleika á að koma vörum sínum í hillur vínbúðanna. Vöruúrval vínbúða ræðst á endanum af söluárangri og eftirspurn og vörusamsetning verslana grundvallast á markmiðum íslenskrar áfengislöggjafar og áfengisstefnu stjórnvalda. Rétt er að undirstrika að þanta má úr öllu vöruúrvali ÁTVR og fá afhent í hvaða vínbúð sem er án viðbótarkostnaðar. Þannig er tryggt að allir landsmenn hafi aðgang að sama vöruúrvali á sama verði.

Samfélagsleg ábyrgð er grundvöllurinn að allri starfsemi ÁTVR. Á Íslandi er áfengisneysla á mann með því minnsta sem þekkist í hinum vestræna heimi. Vilji stjórnvöld og íslenskt samfélag fylgja áfram þeirri aðhaldssömu áfengisstefnu sem ríkt hefur á Íslandi er mikilvægt að standa vörð um ríkiseinkasöluna sem fjölda vísindarannsóknna ber saman um að sé með skilvirkustu leiðum sem til eru til þess að draga úr áfengisneyslu og þar með þeim kostnaði og skaða sem misnotkun áfengis veldur í samfélaginu.

Virðingarfyllst,

Ívar J. Arndal,
forstjóri ÁTVR

Greinargerð um áfengismál og starfsemi ÁTVR

Efnisyfirlit

I. Skaðleg áhrif áfengis á lýðheilsu og samfélag.....	1
II. Alþjóðleg stefnumörkun og ráðleggingar	3
III. Markaðssókn áfengisiðnaðarins	3
IV. Innlend stefnumörkun.....	4
Sögulegt yfirlit.....	4
Norræna leiðin.....	6
Áfengis- og lýðheilsustefna íslenskra stjórnvalda.....	7
V. Hlutverk ÁTVR og starfsemi.....	8
Hlutverk að lögum	8
Vöruval, innkaup og dreifing áfengis.....	10
Vöruskoðun.....	10
Jafnvægi ábyrgðar og þjónustu.....	11
Starfsfólk.....	13
Stefna ÁTVR	14
Siðareglur ÁTVR	15
Söfnun og miðlun tölfraðilegra upplýsinga	16
Norrænt samstarf	17
VI. Hvaða árangur hefur náðst?.....	17
VII. Hver eru líkleg áhrif einkavæðingar smásölu?	17

I. Skaðleg áhrif áfengis á lýðheilsu og samfélag

Það er löngu viðurkennd staðreynd að áfengisneysla hefur víðtæk neikvæð áhrif á heilsu og samfélag. Því meiri sem neyslan er, þeim mun umfangsmeiri er skaðinn. Alþjóðaheilbrigðisstofnunin, WHO, hefur ítrekað bent á hversu sjúkdómar vegna áfengisneyslu eru víða verulegt vandamál - og hvergi meira en í Evrópu. Bent er á að áfengisneysla hafi mikil áhrif á dánaraldur og sé meiriháttar áhrifavaldur fjölmargra alvarlegra sjúkdóma og líkamsáverka sem unnt væri að draga úr eða koma í veg fyrir með minni neyslu. Misnotkun áfengis hefur ekki aðeins í för með sér heilsufarsleg vandamál. Samfélagsleg vandamál tengd áfengisneyslu eru ekki síður áhyggjuefni. WHO hefur auk þess vakið sérstaka athygli á því samfélagsmeini sem áfengisneysla og ölvun ungmenna er, einkum í Vestur-Evrópu.

Í stöðuskýrslu WHO um áfengi og heilsu sem gefin var út árið 2014 eru skaðleg áhrif áfengis greind í fernt:

Í fyrsta lagi heilsufarsafleiðingar fyrir neytanda áfengisins. Fullyrt er að áfengi sé áhrifavaldur ríflega 200 tegunda heilsufarsvandamála; sjúkdóma og meiðsla. Þar af eru rúmlega þrjátíu þar sem áfengi er aðaláhrifavaldurinn, m.a. alkóhólismi og fleiri sjúkdómar með líkamleg og andleg einkenni. Þar að auki á áfengisneysla þátt í fjölda tauga- og geðsjúkdóma, meltingarsjúkdómum, krabbameinum (þ.m.t. krabbamein í lifur, ristil- og brjóstakrabba), sjálfsskaða og sjálfsvígum, slysum, hjarta- og æðasjúkdómum, fósturskaða, sykursýki og smitsjúkdómum (vegna veikingar á ónæmiskerfi).

Í öðru lagi félagslegar afleiðingar fyrir neytanda áfengisins. Áfengisneyslan getur haft skaðleg áhrif og dregið úr getu í starfi, hæfni til að sinna skyldum sínum gagnvart fjölskyldunni og rækta vinasambönd sem getur m.a. valdið starfs- og/eða tekjumissi, sambandsslitum og fjölskylduvandálum, þ.m.t. heimilisofbeldi, og þannig haft áhrif á fleiri en þann sem áfengisins neytir.

Í þriðja lagi afleiðingar fyrir aðra en neytandann sjálfan, bæði félagslegar og heilsufarslegar. WHO telur að gefa þurfi þeim skaða sem áfengisneysla getur haft á aðra en þann sem neytir áfengisins sérstakan gaum og leggja áherslu á að draga úr þessum óbeinu áhrifum áfengisneyzlunnar, sem rannsóknir benda til að séu mjög umfangsmikil. Þeir sem bíða skaða geta verið maki viðkomandi, barn, ættingi, vinur, nágrenni, samstarfsmaður o.s.frv. eða einhver alls ókunnugur. Sem dæmi um skaðann sem aðrir geta beðið eru meiðsli, hvort tveggja af

ráðnum hug (t.d. ofbeldi og manndráp) og slysi (s.s. umferðaslys og slys á vinnustað), tjón vegna vanrækslu eða misnotkunar, eignatjón og röskun á friði og öryggi.

Í fjórða lagi áhrif á samfélagið í heild vegna sjúkdómabyrði, beins og óbeins fjárhagslegs kostnaðar s.s. í heilbrigðiskerfinu, félagskerfinu og réttarkerfinu, og í formi óefnislegs tjóns eða miska.

Þrátt fyrir að aðeins um helmingur mannkyns neyti áfengis er það talið þriðja stærsta orsök heilsufarsvandamála og ótímabærra dauðsfalla í heiminum, í Evrópu á eftir tóbaksneyslu og háum blóðþrýstingi. Þá telur WHO að óbein skaðleg áhrif áfengisneyslu og kostnaður sé verulega meiri en vegna reykinga og ólöglegra vímuefna, svo dæmi sé tekið, en athyglin hefur undanfarið beinst í auknum mæli að þessum alvarlegu hliðarverkunum.

Bent er á það í stefnu íslenskra stjórnvalda í áfengis- og vímuefnum sem heilbrigðisráðherra samþykkti í janúar 2014 að rannsóknir gefi til kynna að fjárhagsleg byrði þjóðfélagsins af áfengis- og vímuefnaneyslu nemi árlega á bilinu 53 til 85 milljörðum króna þegar ótímabær dauðsföll eru talin með. Þetta er í samræmi við niðurstöður erlendra rannsókna.

Það er því ljóst að áfengi er engin venjuleg neysluvara, hvað þá nauðsynjavara, og eðlilegt að um það gildi önnur sjónarmið en um hefðbundna verslunarvöru. Enda hefur WHO bent á að þau ríki sem grípa til harðra aðgerða gagnvart hinum skaðlegu áhrifum áfengis uppskeri eftir því, m.a. í bættri heilsu og velferð almennings, aukinni atvinnuþátttöku og framleiðni og sparnaði í heilbrigðis- og velferðarkerfinu.

Til frekari fróðleiks og upplýsinga um skaðleg áhrif áfengis má m.a. benda á umfangsmikið tenglasafn, sem embætti landlæknis birtir á heimasíðu sinni á slóðinni: http://www.landlaeknir.is/servlet/file/store93/item24904/Ranns%C3%B3knarsk%C3%BDrslur%20um%20%C3%A1fengism%C3%A1ll_samantekt.pdf. Þar er að finna ýmsar rannsóknaskýrslur um áfengi, neyslumynstur áfengis, áhrif áfengisneyslu á einstaklinga og samfélög, áhrif breytinga á sölufyrirkomulagi áfengis og gagnreyndar aðgerðir til að draga úr eða sporna við skaðlegum áhrifum áfengis.

II. Alþjóðleg stefnumörkun og ráðleggingar

Sýnt hefur verið fram á að skýr stefnumörkun og aðhald í áfengismálum getur dregið verulega úr skaðlegum áhrifum áfengisneyslu. Alþjóðlegir aðilar á borð við WHO og Evrópusambandið hafa því skilgreint áfengisforvarnir sem sérstakt forgangsverkefni og hrint úr vör áætlunum til þess að stemma stigu við áfengisvandnum. Evrópusambandið hefur markað sér stefnu til þess að styðja einstök aðildarríki til þess að draga úr skaða af völdum áfengis (An EU strategy to support Member States in reducing alcohol related harm) og átt samvinnu við Evrópuvild WHO, sem hefur gefið út aðgerðaáætlanir til þess að draga úr skaðlegri neyslu áfengis, þá nýjustu á árinu 2012 (European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012-2020).

Lögð er áhersla á nauðsyn þess að horfst sé í augu við vandann og þeim tilmælum beint til allra Evrópuríkja að þau marki sér skýra stefnu um árangursríkar leiðir til þess draga úr tjóni af völdum áfengisneyslu. Á meðal leiða sem taldar eru vænlegastar til árangurs er skert aðgengi að áfengi. Í aðgerðaáætlun WHO er bent á að rannsóknir sýni að því aðgengilegra sem áfengi sé, þeim mun meiri sé neyslan og skaðleg áhrif hennar. Þess vegna er lögð áhersla á að aðgengið sé takmarkað, ekki síst aðgengi þeirra sem ekki hafa náð áfengiskaupaaldri. Ein áhrifaríkasta leiðin til þess sé rekstur ríkiseinkasölu á áfengi.

Í handbók WHO fyrir evrópsk stjórnvöld (Handbook for action to reduce alcohol-related harm), sem kom út árið 2009 eru þau ríki sem þegar búa við fyrirkomulag einkasmásölu á áfengi eindregið hvött til þess að viðhalda því fyrirkomulagi. Fullyrt er að hafið sé yfir allan vafa að einkaleyfi ríkisins á smásölu áfengis sé árangursrík leið til þess að draga úr skaðlegum áhrifum áfengisneyslu. Fjöldi rannsókna hafi sýnt fram á að við einkavæðingu smásölnunnar aukist jafnt sjúkdóma- sem fjárhagsbyrði.

III. Markaðssókn áfengisiðnaðarins

Hagsmuna- og eftirlitsaðilar á borð við WHO og bandarísku samtökin NABCA (National Alcohol Beverage Control Association) hafa fylgst náið með markaðssókn áfengisiðnaðarins, sem verður sífellt ágengari. Mikil samþjöppun hefur orðið í áfengisiðnaðinum á undanförunum árum og stór hluti áfengisframleiðslu er kominn í hendur fárra alþjóðlegra stórfyrirtækja. Fyrirtækin eru á hlutabréfamarkaði og kröfur um arðsemi miklar. Framleiðendurnir berjast hart fyrir sínum hagsmunum og hafa m.a. náð þeim árangri að brennd og óbrennd vín og drykkjarvörur sem innhalda meira en 1,2% alkóhól miðað við rúmmál eru á evrópska

efnahagssvæðinu undanþegin almennum kröfum um að birta skuli innihaldslýsingu matvæla á umbúðum þeirra. Þetta er athyglisverð staðreynd, ekki síst í ljósi síaukinna krafna um merkingar tóbaks, jafnt um innihald sem skaðsemi.

Áfengisönaðurinn hefur augljósa hagsmuni af því að sem mest seljist af áfengi og nýir neytendur bætist jafnt og þétt við. WHO hefur vakið athygli á því, m.a. í stöðuskýrslu frá árinu 2001 (Global Status Report: Alcohol and Young People) hvernig markaðssókn áfengisframleiðenda beinist í auknum mæli að ungu fólki. Fjölbreyttum aðferðum sé beitt, en áfengisframleiðendur geri sér grein fyrir því að umbúðir, litir, neysluaðferðir, framsetning, kynning og markaðssetning vöru ráði miklu um söluárangur. Markaðssetningin miðar því oft öðru fremur að því að gera vöruna spennandi í augum ungs fólks og tengja hana við ákveðin lífstíl sem gerður er eftirsóknarverður. Þá fer markaðssetning áfengis æ meira fram á samfélagsmiðlum, sem ungt fólk notar meira en aðrir, og þar sem örðugt er um eftirlit. Einnig er gjarnan höfðað til nýrra neytenda með dísætum drykkjum sem hafa nánast ekkert áfengisbragð.

Sífelld færast í aukana að notuð séu sömu vörumerki fyrir áfenga og óáfenga vöru, m.a. til þess að sniðganga bann við áfengisauklýsingum, og samhliða hafa merkingar á áfengisinnihaldi orðið minna og minna áberandi. Þá er hugmyndaauðgi áfengisframleiðenda varðandi form og útlit áfengisumbúða fá takmörk sett: Áfengur klaki, sleikipinnar, umbúðir í formi tommustokka, plástra og sáðfruma eru örfá dæmi um vörur sem haldið hafa innreið sína á markaðinn.

ÁTVR hefur ekki farið varhluta af framangreindri þróun, en markaðssetningin birtist m.a. skýrt í þeim söluumsóknum sem ÁTVR fær til afgreiðslu.

IV. Innland stefnumörkun

Sögulegt yfirlit

Á Íslandi hefur frá alda öðli verið tilhneiging í þá átt að stemma stigu við óhóflegri áfengisneyslu með lagasetningu. Takmarkanir á meðferð áfengra drykkja má raunar rekja allt aftur til þjóðveldisaldar, en í lögbókinni Jónsbók frá árinu 1281 er að finna ákvæði um að ekki megi bera ölföng í Lögréttu, hvorki til sölu né veitinga. Um aldir hafa menn því byggt á því að meðferð áfengis lúti öðrum lögmálum en gilda um almennan neysluvarning.

Eftir gildistöku bannlaganna svokölluðu árið 1915 ríkti um skeið algert áfengisbann á Íslandi. Bannið tók til alls innflutnings og sölu áfengis. Fljótlega upp úr því tók grunnur gildandi lagaumhverfis í áfengismálum að mótast. Með lögum nr. 62/1921 um einkasölu á áfengi voru veittar vissar undanþágur frá áfengisbanninu vegna viðskiptalegra hagsmuna Íslendinga sem fólu í sér einkasölu ríkisins á spönsku víni. Áfengisverslun ríkisins var stofnuð á grundvelli laganna árið 1922 og hefur einkaréttur ríkisins á smásölu áfengis verið við lýði hér á landi upp frá því. Rekstur áfengisverslunarinnar hefur frá upphafi verið liður í aðhaldssamri áfengisstefnu á Íslandi eins og birtist skýrt í markmiðsákvæði 1. gr. núgildandi áfengislaga, nr. 75/1998, en þar segir að tilgangur laganna sé að vinna gegn misnotkun áfengis.

Með lögum nr. 64/1928 var áfengislöggjöf á Íslandi samræmd í einn lagabálk. Þar var ríkisstjórninni fenginn einkaréttur til innflutnings og sölu á áfengi, áfengisauðglýsingar voru bannaðar og bruggunaráhöld skyldu gerð upptæk. Lögreglu var heimilað að framkvæma húsleit án dómsúrskurðar léki sterkur grunur á broti gegn áfengislöggjöfni og refsíákvæði vegna brota á lögnum voru öll hert. Áfengi mátti ekki afhenda neinum undir 21 árs aldri. Jafnframt voru sett lög nr. 69/1928, um einkasölu á áfengi, sem námu úr gildi lögin frá 1921 um sama efni.

Bann við innflutningi og sölu áfengra drykkja var afnumið með áfengislögum nr. 33/1935. Áfram voru þó hömlur á innflutningi og bruggun á áfengi. Settar voru á stofn áfengisvarnarnefndir, skipaður ráðunautur ríkisstjórnarinnar í áfengismálum og bindindisfræðsla fyrirskipuð í skólum. Þá var lagt bann við að fólk yngra en 21 árs neytti áfengis og útgáfa vínveitingaleyfa til veitingahúsa bundin miklum takmörkunum. Lögin heimiluðu ekki innflutning eða sölu áfengs öls sem innihéldi meira en 2,25% af vínanda að rúmmáli.

Ný áfengislög voru sett árið 1954, nr. 58/1954. Tilgangur laganna var að stuðla að hóflegri meðferð áfengis og vinna gegn misnotkun þess. Ýmsar breytingar, m.a. lækkun áfengiskaupaaldurs í 20 ár, leiddu til setningar nýrra áfengislaga nr. 82/1969. Í markmiðsákvæði 1. gr. þeirra sagði að markmið laganna væri að vinna gegn misnotkun áfengis í landinu og vinna gegn því böli sem henni væri samfara. Sama ár tóku gildi lög nr. 63/1969, um verslun ríkisins með áfengi, tóbak og lyf. Tilgangur laganna var að steypa saman í einn lagabálk ákvæðum um Áfengis- og tóbaksverslun ríkisins. Með setningu laganna var rekstur Áfengisverslunar ríkisins og Tóbakseinkasölu ríkisins sameinaður.

Nokkrar smávægilegar breytingar urðu á áfengislögunum frá árinu 1954. Veigamest þeirra að því er almenning á Íslandi varðar er afnám á banni við innflutningi áfengs öls árið 1989. Núgildandi áfengislög, nr. 75/1998, tóku gildi 1. júlí 1998.

Aðild Íslands að EES hafði í för með sér nokkrar breytingar á áfengislöggjöfnni, m.a. var einkaleyfi ríkisins til sölu áfengis einskorðað við smásölu.

Núgildandi lög um einkasöluna eru lögin um verslun með áfengi og tóbak nr. 86/2011. Markmið þeirra er að skilgreina umgjörð um smásölu áfengis og heilidsölu tóbaks sem byggist á bættri lýðheilsu og samfélagslegri ábyrgð, að takmarka og stýra aðgengi að áfengi og tóbaki og draga þannig úr skaðlegum áhrifum áfengis- og tóbaksneyslu og að vernda ungt fólk gegn neyslu áfengis og tóbaks og takmarka framboð af óæskilegum vörum.

Á grundvelli laganna hefur verið sett reglugerð nr. 756/2011, um Áfengis- og tóbaksverslun ríkisins, og reglugerð nr. 1106/2015, um vöruval, innkaup og dreifingu ÁTVR á áfengi.

Norræna leiðin

Ísland, Noregur, Svíþjóð og Finnland hafa öll fengið undanþágu frá Evrópulöggjöf til þess að reka einkasölu með áfengi. Ríkisstjórnir allra landanna lýstu því yfir við inngöngu ýmist í EES eða ESB að áfengiseinkasala ríkisins væri mikilvægur þáttur í stefnu þeirra í heilbrigðis- og félagsmálum. Fallist var á að tilgangurinn með starfrækslu ríkiseinkasölnnar réttlætti frávik frá fjórfrelsinu. Gjarnan er vitnað til nálgunar þessara Norðurlandþjóða í áfengismálum sem norrænu leiðarinnar og er víða litið til hennar sem fyrirmyndar í stefnumörkun á sviði áfengismála. Í hnotskurn felur norræna leiðin í sér eftirfarandi:

- Ríkisreknar verslanir hafa einkaleyfi á smásölu á áfengum drykkjum.
- Takmarkað aðgengi; fáir sölustaðir, bundinn afgreiðslutími og forvarnir til að sporna gegn heimabruggi.
- Reglugerðir sem koma í veg fyrir að einstaklingar undir lögaldri eða sýnilega ölvaðir einstaklingar kaupi áfenga drykki.
- Ekki leitast við að ná hámmörkun hagnaðar.
- Hlutleysi í markaðssetningu vörumerkja; engri vöru er hampað á kostnað annarrar.
- Höft á auglýsingum og markaðssetningu.

Áfengis- og lýðheilsustefna íslenskra stjórnvalda

Eins og sjá má af hinu sögulega yfirliti hafa íslensk stjórnvöld jafnan rekið aðhaldssama áfengisstefnu þar sem segja má að einkasala ríkisins hafi verið burðarásinn, en með einkaleyfinu er tryggt að stjórnvöld geti haft eftirlit með og stjórn á smásölu áfengis og þannig stuðlað að því að áfengisstefnan sé virt í framkvæmd. Eins er starfsemin ekki drifin áfram af kröfu um hámarkssölu og –hagnað. Aðrar grunnstoðir áfengisstefnunnar hafa verið háir áfengisskattar, bann við áfengisauglýsingum og markaðssetningu, hár löfgaldur til áfengiskaupa auk öflugra forvarna. Markmiðið hefur verið að lágmarka skaðlega neyslu áfengis, ekki síst hjá börnum og ungmennum, jafnt heilsufarslegt og félagslegt tjón.

Í janúar 2014 staðfestu íslensk stjórnvöld heildstæða stefnu í áfengis- og vímuevörnum sem gilda á til ársins 2020. Stefnan byggir á tilmælum framangreindrar aðgerðaráætlunar Evrópudeildar WHO til þess að draga úr skaðlegum áhrifum áfengis. Á grundvelli stefnunnar stóð til að unnar yrðu aðgerðaráætlanir til tveggja ára í senn, sú fyrsta árið 2014, og byggt á tillögum WHO og leiðbeiningum um það hvaða aðgerðir eru líklegar til þess að skila árangri. Rétt er að rifja upp að WHO hvetur þau ríki sem búa við einkasölu á áfengi eindregið til þess að hverfa ekki frá því fyrirkomulagi, enda sé það áhrifarík leið til þess að draga úr skaðlegum áhrifum áfengis. Aðgerðaráætlanir hafa ekki enn litið dagsins ljós.

Yfirmarkmið stefnunnar í áfengis- og vímuevörnum er „samfélag sem einkennist af heilbrigðu umhverfi þar sem einstaklingum stafar ekki hættu af notkun eða misnotkun áfengis eða annarra vímuevra“.

Í því skyni eru skilgreind sex áherslusvið. Efst þar á lista er að takmarka aðgengi að áfengi og öðrum vímuevrum, en í stefnunni segir orðrétt: „Ein mikilvægasta aðgerðin til að draga úr skaðlegum áhrifum og vandamálum tengdum neyslu áfengis og annarra vímuevra er að takmarka aðgengi. Það er meðal annars gert með aðhaldsaðgerðum varðandi sölufyrirkomulag áfengis, virkt eftirlit [sic.] með notkun lyfseðilsskyldra lyfja, öflugri löggæslu og virku tolleftirliti.“

Hin áherslusviðin fimm eru eftirfarandi:

- Að vernda viðkvæma hópa fyrir skaðlegum áhrifum áfengis og annarra vímuevra.
- Að koma í veg fyrir að ungmenni byrji að nota áfengi eða aðra vímuevra.

- Að fækka þeim sem þróa með sér skaðlegt neyslumynstur áfengis eða annarra vímugjafa.
- Að tryggja aðgengi fólks, sem á í vanda vegna misnotkunar eða ávana, að samfelldri og samþættri þjónustu sem byggist á bestu þekkingu og kröfum um gæði.
- Að draga úr skaða og fjölda dauðsfalla vegna eigin neyslu eða annarra á áfengi eða öðrum vímugjöfum.

Í áfengis- og vímuvarnastefnunni er loks undirstrikað að mikilvægt sé „við alla ákvarðanatöku stjórnvalda er varðar áfengi, ólögleg vímuefni og misnotkun ávana- og fíknilyfja og vefaukandi stera að lýðheilsusjónarmið séu höfð að leiðarljósi ásamt bestu þekkingu á virkum og árangursríkum aðgerðum.“

Þann 4. október 2016 samþykktu forsætisráðherra, heilbrigðisráðherra, félags- og húsnæðismálaráðherra og mennta- og menningarmálaráðherra lýðheilsustefnu ásamt áætlun um aðgerðir sem eiga að stuðla að heilsueflandi samfélagi – með sérstaka áherslu á börn og ungmenni að 18 ára aldri. Stefnunni er ætlað að gilda til ársins 2030 en skal endurskoðuð á fimm ára fresti. Til að sporna við skaðlegum áhrifum áfengisneyslu vísar lýðheilsustefnan sérstaklega til fyrrgreindrar stefnu í áfengis- og vímuvörnum. Í lýðheilsustefnunni segir orðrétt: „meðal virkra aðgerða er stýring á áfengisneyslu með verði, einkasölu ríkis og háum aldursmörkum til áfengiskaupa“.

V. Hlutverk ÁTVR og starfsemi

Hlutverk að lögum

Tónninn í íslenskri áfengislöggjöf er sleginn í 1. gr. áfengislaga nr. 75/1998, en þar segir að tilgangur laganna sé að vinna gegn misnotkun áfengis. Allar þær lögbundnu takmarkanir eða hömlur á sölu, meðferð, framleiðslu, innflutningi, aðgengi og markaðssetningu áfengis sem hér á landi gilda styðjast við augljós lýðheilsu-, samfélags- og heilbrigðissjónarmið. Hér verða rakin helstu ákvæði áfengislöggjafarinnar sem varða það hlutverk sem ÁTVR er falið að gegna og tengjast skýrt framkvæmd áfengisstefnu stjórnvalda.

Í 1. mgr. 10. gr. áfengislaganna er kveðið á um að Áfengis- og tóbaksverslun ríkisins hafi einkaleyfi til smásölu á áfengi. Nánari rammi um starfsemi ÁTVR er svo settur í lögum nr. 86/2011, um verslun með áfengi og tóbak. Markmið þeirra laga eru skilgreind í 2. gr., en þau

eru eins og fram hefur komið að skilgreina umgjörð um smásölu áfengis og heilidsölu tóbaks sem byggist á bættri lýðheilsu og samfélagslegri ábyrgð, að takmarka og stýra aðgengi að áfengi og tóbaki og draga þannig úr skaðlegum áhrifum áfengis- og tóbaksneyslu og að vernda ungt fólk gegn neyslu áfengis og tóbaks og takmarka framboð af óæskilegum vörum.

Samkvæmt 4. gr. laganna um verslun með áfengi og tóbak starfar ÁTVR undir stjórn fjármálaráðherra og skal haga starfsemi sinni í samræmi við áfengislög, tóbaksvarnalög og stefnu stjórnvalda á hverjum tíma. Starfsemi ÁTVR skal miðuð við að hún sé sem hagkvæmust og afli tekna sem nægi til að greiða rekstrarkostnað og skila hæfilegum arði til ríkissjóðs, m.a. með tilliti til þeirra eigna sem eru bundnar í rekstri stofnunarinnar.

Álagning ÁTVR á áfengi er föst, en skv. 2. mgr. 9. gr. laganna um verslun með áfengi og tóbak leggjast 18% á áfengi með 22% eða lægra hlutfall af vínanda að rúmmáli en álagning áfengis með meira en 22% hlutfall af vínanda að rúmmáli er 12%.

ÁTVR er skylt að gæta jafnræðis skal gætt við val á vöru og ákvörðun um sölu og dreifingu áfengis, skv. 11. gr. laganna um verslun með áfengi og tóbak. Ákvæðið veitir ÁTV heimild til þess að hafna áfengi ef varan sjálf, umbúðir hennar eða markaðssetning:

a. höfðar sérstaklega til barna eða ungmenna yngri en 20 ára, m.a. hvað varðar texta, myndmál eða form,

b. sýnir börn eða ungmenni yngri en 20 ára,

c. gefur til kynna að áfengi auki líkamlega, andlega, félagslega eða kynferðislega getu,

d. gefur til kynna að áfengi hafi lækningaeiginleika,

e. felur í sér happdrætti, tilboð eða kaupauka,

f. hvetur til óhóflegrar neyslu áfengis,

g. tengist aðstæðum þar sem neysla áfengis skapar slyshættu eða er refsiverð,

h. skírskotar eða hvetur til refsiverðrar háttsemi,

i. skírskotar eða hvetur til neyslu ólöglegra ávana- og fíkniefna.

Auk þess er ÁTVR vegna ruglingshættu heimilt að hafna áfengi ef umbúðir þess líkjast svo annarri vöru sem boðin er til sölu eða auglýst á almennum markaði hér á landi að neytendur geta ekki auðveldlega greint á milli þeirra. Þá er ÁTVR heimilt að hafna áfengi sem inniheldur koffeín og önnur örvandi efni.

Í 12. gr. laganna er kveðið á um að ÁTVR skuli veita viðskiptavinum sínum góða og vandaða þjónustu sem byggist á fagmennsku og hlutleysi og veita þeim ítarlegar upplýsingar um þá vöru sem er á boðstólum. Upplýsingarnar eiga að fela í sér almenna fræðslu um áfengi, uppruna þess, meðferð og notkun. Einnig á ÁTVR að standa fyrir eða veita upplýsingar um mögulega skaðsemi vörunnar og þá áhættu sem getur fylgt neyslu áfengis og tóbaks.

Hnykkt er á því í 13. gr. laganna að ÁTVR starfi með samfélagslega ábyrgð að leiðarljósi og vinni gegn skaðlegri neyslu áfengis. Þegar ástæða sé til að ætla að kaupandi hafi ekki náð aldri til að kaupa áfengi samkvæmt áfengislögum skuli ÁTVR ávallt láta hlutaðeigandi sanna aldur sinn með því að sýna skilríki með mynd eða á annan fullnægjandi hátt og heimilt sé að neita að selja eða afhenda áfengi ef viðkomandi er áberandi ölvaður.

Í 12. gr. áfengislaga og 10. gr. laganna um verslun með áfengi og tóbak er svo kveðið á um að ÁTVR ábyrgist fullnægjandi öryggis- og eftirlitsbúnað þess húsnæðis sem hýsir áfengisútsölustað.

Vöruval, innkaup og dreifing áfengis

Eins og fram hefur komið gætir ÁTVR jafnræðis við val á vöru og ákvörðun um sölu og dreifingu áfengis. Allir áfengisbirgjar eiga því jafna möguleika á að koma vöru sinni í sölu hjá ÁTVR. Sama gildir þegar framstilling er ákveðin í vínúðum. Þær vörur sem eru í samræmi við lög og reglur fá að jafnaði að spreyta sig í svokallaðri reynslusölu. Söluárangur ræður svo áframhaldandi sölu og dreifingu í vínúðir. Sérstakar reglur gilda um fágætar vörur og vörur í tímabilsflokki, þ.e. vörur sem einungis eru framleiddar á tilteknum árstíma eða hefðbundið er að bjóða til sölu á tilteknum árstíma. Fjallað um vöruval, innkaup og dreifingu í reglugerð nr. 1106/2015, en ítarlegri útfærslu á tilteknum atriðum er að finna í reglum sem eru birtar á vefsíðu ÁTVR. Þar er m.a. að finna reglur um árangursviðmið söluflokka, reglur um sérflokk, reglur um tímabilsflokk, viðmið um vöruvottun, reglur um staðbundið vöruúrval, reglur um grunnvöruúrval og almennar reglur um framstillingu vara í vínúðum. Mikil er lagt upp úr gagnsæi í ferlinu öllu.

Vöruskoðun

Áður en vara er tekin til sölu gengur ÁTVR ávallt úr skugga um að hún uppfylli skilyrði matvælalöggjafar um innihald og merkingar, m.a. að upplýsingar um ofnæmis- og óþolsvalda

séu fullnægjandi og styrkleikamerkingar séu nægar og í samræmi við innihald vörunnar. Eins er skoðað hvort varan:

- höfði sérstaklega til barna eða ungmenna yngri en 20 ára, m.a. hvað varðar texta, myndmál eða form,
- sýni börn eða ungmenni yngri en 20 ára,
- gefi til kynna að áfengi auki líkamlega, andlega, félagslega eða kynferðislega getu,
- gefi til kynna að áfengi hafi lækningaeiginleika,
- feli í sér happdrætti, tilboð eða kaupauka,
- hvetji til óhóflegrar neyslu áfengis,
- tengist aðstæðum þar sem neysla áfengis skapar slysaþættu eða er refsiverð,
- skírskoti eða hvetji til refsiverðrar háttsemi,
- skírskoti eða hvetji til neyslu ólöglegra ávana- og fíkniefna.

Í framangreindum tilvikum er ÁTVR heimilt að hafna vörunni og eins ef umbúðir hennar líkjast svo annarri vöru sem boðin er til sölu eða auglýst á almennum markaði hér á landi að neytendur geta ekki auðveldlega greint á milli þeirra. ÁTVR er einnig heimilt að hafna áfengi sem inniheldur koffein og önnur örvandi efni.

Jafnvægi ábyrgðar og þjónustu

Einkasala ríkisins á áfengi felur eðli máls samkvæmt í sér hömlur sem mikilvægt er að almenningur hafi skilning á og styðji. Viðskiptavinir ÁTVR þurfa að sætta sig við að áfengisverslanir eru ekki á hverju horni og að opnunartími er takmarkaður. Það er andstætt áfengisstefnu stjórnvalda og markmiðum ÁTVR að stunda söluhvetjandi starfsemi og ÁTVR er því ekki með tilboð á áfengi, afslætti, sölubónusa eða tvær fyrir eina, sem eru algengir verslunarhættir í hefðbundnum verslunum sem vinna að því að hámarka sölu. Til þess að sátt sé um starfsemi einkasölnunnar varðar miklu að ÁTVR gæti jafnvægis milli samfélagslegrar ábyrgðar og góðrar þjónustu. Verslunin þarf stöðugt að þræða þá vandrötuðu götu.

ÁTVR rekur 50 vínbúðir; 13 á höfuðborgarsvæðinu en 37 á landsbyggðinni. Smásöluálagning á áfengi er lögákveðin 18% á léttvín og bjór og 12% á sterkt áfengi og ríkiseinkasalan tryggir að áfengi er selt á sama verði um land allt. Hægt er að pantast úr öllu vöruúrvali ÁTVR til afhendingar í vínbúð hvar sem er á landinu án kostnaðar, en upplýsingar um vöruúrvalið má m.a. nálgast á vefsíðu vínbúðarinnar. Eins býður ÁTVR viðskiptavinum sínum að sérpanta vöru utan vöruúrvals.

Í minni vínbúðum á landsbyggðinni tíðkast gjarnan að ÁTVR samnýti ýmsa þjónustu með nálægum fyrirtækjum í hagræðingarskyni. Hér má nefna t.d. aðgang að snyrtingum, ræstingu og almennri starfsmannaaðstöðu, kaffistofu o.fl. Vínbúðin sjálf er þó alltaf í lokuðu og aðskildu rými með sinn opnunartíma, eigið uppgjör og afgreiðsluferfi.

Í dag er ÁTVR sérsverslun sem leggur áherslu á að vinna í átt að jákvæðri vínmenningu með því að stuðla að ábyrgri áfengisneyslu og umgengni við áfengi. Í því felst meðal annars að hvetja til þess að áfengi sé notað í hófi og við réttar aðstæður. Mikil áhersla er lögð á að vörubekking starfsfólks sé góð og að viðskiptavinir fái notið framúrskarandi þjónustu sem einkennist af lípurð, fagmennsku og hlutleysi. Fræðsla til viðskiptavina hefur m.a. það markmið að vekja áhuga þeirra á að tengja saman vín og mat og draga þannig úr magndrykkju.

Hjá ÁTVR er seld vara sem getur verið mjög skaðleg fyrir neytandann og samfélagið. Það er hlutverk verslunarinnar að upplýsa viðskiptavini og neytendur um mögulega skaðsemi við neyslu söluvörunnar. ÁTVR gefur út alhliða fræðsluefni um áfengi, uppruna þess, meðferð og notkun.

Eitt mikilvægasta verkefni ÁTVR á sviði samfélagslegrar ábyrgðar er að standa vörð um unga fólkið og vernda það gagnvart áfengi og misnotkun þess. Ásamt því að vinna beint að forvarnarstarfi hefur ÁTVR lagt metnað sinn í að starfa með og styrkja þá aðila sem vinna að áfengis- og vímuvarnamálum. ÁTVR hefur haft náið samstarf við lögreglu, embætti landlæknis og Samgöngustofu og forvera þeirra stofnana. Má þar nefna herferðir eins og „Akstur og áfengi fara ekki saman“, „Ábyrgð gestgjafans“, „Kaupum ekki áfengi fyrir unglinga“ og „Komdu með skilríki frekar en afsakanir“.

Markvisst er unnið að því að tryggja fjölbreytt vöruúrval í vínbúðum. ÁTVR er algerlega hlutlaus gagnvart tegundum og birgjum. Engum er mismunað; stórir og litlir framleiðendur hafa sömu tækifæri á að koma vöru sinni á framfæri til almennings í verslunum ÁTVR.

Óæskilegar vörur, hvaðan sem þær koma, fá þó ekki rými í hillum vínbúða. Hér er einkum um að ræða vörur sem höfða til barna og ungmenna, vörur sem innihalda koffein og önnur örvandi efni og áfengi sem getur valdið ruglingi við óáfengar vörur.

Viðskiptavinir ÁTVR eru þverskurður af þjóðfélaginu og í vínbúðirnar koma bæði þeir sem kunna að fara með áfengi og hinir sem eiga í meiri vandræðum með neyslu þess. Gestir verslananna eru sumir hverjir í annarlegu ástandi og þá getur komið til kasta sérþjálfaðra öryggisvarða sem ÁTVR hefur ráðið til þess að tryggja öryggi starfsfólks og viðskiptavina og sporna við þjófnaði úr hillum vínbúðanna. Þjófnaðartilvik eru undantekningarlaust kærð til lögreglu.

Á undanförunum árum hefur mikil áhersla og fræðsla átt sér stað til að efla og auka færni starfsfólks þegar kemur að skilríkjaeftirliti. Enda er það ein af megin skyldum fyrirtækisins að tryggja að viðskiptavinir hafi náð 20 ára aldri. Til að undirstrika mikilvægi skilríkjaeftirlits eru reglulega framkvæmdar hulduheimsóknir af utanaðkomandi aðilum, þar sem kannað er hvort fólk á aldrinum 20 til 25 ára er spurt um skilríki þegar það verslar. Auk þess er fylgst með því hversu oft er spurt um skilríki í hlutfalli við heildarafgreiðslufjölda. Þá fá ölvaðir einstaklingar ekki afgreiðslu og strangt eftirlit er með því að ekki sé verið að kaupa áfengi fyrir þá sem ekki hafa til þess aldur.

Öllum vínbúðum eru sett mælanleg markmið, meðal annars um afköst, þjónustustig, skilríkjaeftirlit, rýrnun og gæðaeftirlit.

ÁTVR er stolt af því að hafa undanfarnin ár undantekningarlaust verið í hópi þeirra fyrirtækja sem hafa mælst hvað hæst í Íslensku ánægjuvuginni.

Starfsfólk

ÁTVR vinnur markvisst að því að skapa góð vinnuskilyrði fyrir starfsfólk, þjálfa það og veita því nægar upplýsingar til að veita góða þjónustu og vera samfélagslega ábyrgt. Mikið er lagt upp úr þekkingu starfsmanna. Allir starfsmenn sækja námskeiðið vínfræði I, fastráðnir innan sex mánaða frá ráðningu en tímavinnufólk innan tólf mánaða. Vínfræði II er opið þeim sem hafa lokið vínfræði I og er markmiðið að fastráðið starfsfólk í stærri vínbúðum hafi sótt námskeiðið. Þeir sem ljúka þessum námskeiðum með tilskilinni einkunn og hafa hug á að starfa sem vínráðgjafar geta sótt vínfræði III, sem er kennt í samstarfi við vínskólann WSET, sem er með virtari vínskólum heims. Svokölluð fræðsluskot eru haldin reglulega um afmarkað viðfangsefni og öryggisnámskeið á tveggja ára fresti í öllum vínbúðum. Þá heimsækja vínráðgjafar allar verslanir ÁTVR reglulega og fræða starfsfólk auk þess sem kynningar eru haldnar í tengslum við þemadaga vínbúðanna.

Í desember 2016 störfuðu 542 manns hjá ÁTVR, bæði fastráðnir og tímavinnufólk, 326 konur og 216 karlar. Þar af voru 236 fastráðnir, 129 konur og 107 karlar. Reiknuð ársverk á árinu 2016 voru 312. Að jafnaði eru um 460 manns á launaskrá hjá ÁTVR í hverjum mánuði, en alls fengu 722 starfsmenn greidd laun á árinu 2016.

ÁTVR hefur á síðustu árum fengið gullmerki í jafnlaunaúttekt PWC, sem greinir kynbundinn launamun innan fyrirtækja og metur hvort fyrirtæki greiði báðum kynjum sömu laun fyrir sambærileg störf. Jafnlaunaúttektin greinir upplýsingar um raunverulegan launamun kynjanna þegar tekið hefur verið tillit til þeirra þátta sem hafa mest áhrif á laun, s.s. menntunar, aldurs, starfsaldurs, starfsflokks og vinnustunda.

Stefna ÁTVR

ÁTVR hefur sett sér eftirfarandi heildarstefnu:

LEIÐARLJÓS

Að framfylgja stefnu stjórnvalda um bættu lýðheilsu og samfélagslega ábyrgð í áfengis- og tóbaksmálum í sátt við samfélagið

STEFNA

Að vera eitt af fremstu þjónustufyrirtækjum landsins og fyrirmynd á sviði samfélagsábyrgðar

ÁHERSLUR

Ábyrgir starfshættir

- Við viljum að sátt ríki í samfélaginu um núverandi fyrirkomulag á smásölu áfengis.
- Við förum vel með verðmæti og notum auðlindir af ábyrgð.
- Við leitum stöðugt nýrra leiða til þess að bæta reksturinn.
- Við gætum jafnræðis við val og dreifingu á vöru.
- Við viljum draga úr áfengisneyslu ungs fólks með því að tryggja að aldursmörk til áfengiskaupa séu virt.

Ánægt starfsfólk

- Við viljum að vinnustaðurinn sé öruggur, heilsueflandi og skemmtilegur þar sem samskipti einkennast af lipurð, þekkingu og ábyrgð.
- Við viljum að starfsfólk njóti virðingar og gerum því kleift að sinna starfi sínu á sem bestan hátt.
- Við leggjum áherslu á að starfsfólk fái tækifæri til að auka þekkingu sína og hæfni.

- Við líðum ekki mismunun á vinnustaðnum og tryggjum að starfsfólk njóti sömu kjara fyrir sambærileg störf.

Ánægðir viðskiptavinir

- Við setjum viðskiptavininn í öndvegi og tökum mið af væntingum hans.
- Við veitum þjónustu sem byggir á lipurð, fagmennsku og hlutleysi.
- Við leggjum áherslu á fræðslu til viðskiptavina án þess að hvetja til meiri neyslu.

Ábyrgt vöruval

- Við leitumst við að bjóða eingöngu vörur sem framleiddar eru samkvæmt alþjóðlegum viðmiðum.
- Við viljum að vöruvalið sé áhugavert og byggi á fjölbreytileika og gæðum.
- Við viljum tryggja öryggi og gæði vara.
- Við viljum vernda ungt fólk með því að hindra framboð á óæskilegum vörum.

Virðing fyrir umhverfinu

- Við berum virðingu fyrir umhverfinu og leitum leiða til að lágmarka umhverfisáhrif af starfsemi.
- Við drögum úr úrgangi með markvissum hætti og bjóðum viðskiptavinum upp á vistvænar lausnir.

Siðareglur ÁTVR

Eftirfarandi siðareglur gilda hjá ÁTVR:

Reglum þessum er ætlað að skerpa á ábyrgð starfsmanna ÁTVR með það að markmiði að bæta starfsanda og ímynd fyrirtækisins og undirstrika mikilvægi þess að láta birgja og aðra, sem hafa hagsmuna að gæta, njóta sanngirni og jafnræðis í hvívetna.

SAMSKIPTI Á VINNUSTAÐ

- Starfsfólki ber að leiðbeina hvert öðru og miðla þekkingu. Jafnframt að temja sér gagnkvæma kurteisi, lipurð, snyrtimennsku og reglusemi í starfi.
- Starfsfólk ÁTVR fer ekki í manngreinaralit vegna stéttar, stöðu, kynferðis eða annarra einstaklingsbundinna þátta.
- Einelti og kynferðisleg áreitni verða ekki liðin hjá fyrirtækinu og ber að uppræta með öllum tiltækum ráðum ef þess verður vart.

JAFNRÆÐI

- Gæta skal sanngirni og réttisýni í samskiptum við önnur fyrirtæki eða stofnanir.
- Allir viðskiptavinir eiga rétt á sömu þjónustu eða upplýsingum vegna sambærilegra tilvika.

- Starfsfólki er óheimilt að hampa tiltekinni vöru umfram aðra. Þetta tekur þó ekki til málefnalegrar ráðgjafar miðað við gefnar forsendur.

TRÚNAÐUR

- Starfsfólk skal gæta fyllstu þagmælsku og trúnaðar gagnvart fyrirtækinu bæði hvað varðar upplýsingar um málefni fyrirtækisins, samstarfsfólks og viðskiptavina þess.
- Öll trúnaðarskjöl skulu meðhöndluð og varðveitt þannig að þau glatist ekki eða liggi óvarin.
- Starfsfólk skal í ræðu og riti taka skýrt fram hvort talað er fyrir hönd fyrirtækisins eða lýst persónulegum skoðunum og þess skal gætt að rýra ekki álit ÁTVR.
- Starfsfólki ber að upplýsa yfirmann eða forstjóra um hvers konar sóun, svindl, misnotkun og hagsmunaaðrekstra sem tengjast fyrirtækinu á einhvern hátt.
- Þagnarskylda helst þótt látið sé af störfum.

KYNNINGAR og VIÐBURÐIR

- Starfsfólki er óheimilt að sjá um eða taka beinan þátt í hvers konar kynningum á þeim vörum sem fyrirtækið selur.
- Óheimilt er að taka þátt í boðsferðum eða öðrum boðum á vegum hagsmunaaðila.
- Birgjar hafa ekki heimild til að kynna vörur í Vínbúðum. Öll fræðsla til starfsfólks á vörum fyrirtækisins fer fram á vegum ÁTVR.

Framkvæmdastjórar eða forstjóri veita undanþágu frá þessum reglum ef við á.

GJAFIR

- Starfsfólki er óheimilt að þiggja gjafir eða aðra umbun frá birgjum, viðskiptavinum eða öðrum hagsmunaaðilum nema um sé að ræða jóla- eða áramótagjafir og verðmætið sé óverulegt. (sjá gæðahandbók)

Söfnun og miðlun tölfraðilegra upplýsinga

ÁTVR hefur tekið saman og haldið utan um umfangsmiklar og samanburðarhæfar upplýsingar um áfengissölu eftir tilgreindum breytum og mælikvörðum. Skoðuð hefur verið hlutfallsleg skipting sölu áfengis, ýmist í lítrum eða eftir vínanda, eftir söluflokkum, heildarsala í lítrum eða eftir áfengisinnihaldi í tilteknum flokkum og í heild o.s.frv. Út frá þessum tölfraðilegu upplýsingum hefur m.a. verið unnt að lesa í þróun áfengisneyslu hér á landi, bera hana saman við þróun í öðrum löndum og vinna að stefnumörkun í áfengis- og vímuvörnum.

Norrænt samstarf

ÁTVR hefur notið góðs af samstarfi við hinar norrænu ríkiseinkasöluurnar, sem hafa miðlað ríkulega af reynslu sinni. Þar er vel fylgst þróun mála í áfengisíðnaðinum, nýjustu rannsóknum á sviði áfengismála og Evrópulöggjöf. Hjá nágrannaþjóðunum fer einnig fram umfangsmikið gæðaeftirlit, sem gagnast hefur ÁTVR.

VI. Hvaða árangur hefur náðst?

Eins og fram kemur í áfengis- og vímuvarnarstefnu stjórnvalda sýna nýjar innlendar rannsóknir og erlendar samanburðarrannsóknir að umtalsverður árangur hefur náðst í að draga úr notkun áfengis meðal grunnskólanemenda á Íslandi. Þá er heildaráfengisneysla á Íslandi undir meðaltali í Evrópu og má ætla að sú aðhaldsstefna sem ríkt hefur hér á landi eigi sinn þátt í því. Rannsóknir hafa sýnt að aðgerðir sem draga úr aðhaldi eru til þess fallnar að auka neyslu hvaða vímuþjafa sem um ræðir.

VII. Hver eru líkleg áhrif einkavæðingar smásölu?

ÁTVR hefur tekið gróflega saman yfirlit yfir líklegar afleiðingar frumvarpsins, verði það að lögum. Samantektin byggir m.a. á þeim upplýsingum sem fram hafa komið í umsögn þessari, upplýsingum um áfengisneyslu annarra Evrópuþjóða og reynslu af rekstri ÁTVR.

Öllum vínbúðum ÁTVR yrði lokað.

Sala áfengis í matvöruverslunum yrði ekki viðbót við áfengissölu ÁTVR, heldur tæki hið nýja sölufyrirkomulag alfarið við.

Segja þyrfti upp stórum hluta starfsfólks ÁTVR.

Í bókhaldi er starfsemin færð sem ein heild og ekki til skipting á því hve mikinn mannafla þarf í smásölu áfengis eða heildsölu tóbaks. Þó er ljóst að þeim starfsmönnum sem vinna um 175 ársverk í vínbúðunum, þar af ríflega 70 ársverk á landsbyggðinni, þyrfti öllum að segja upp verði frumvarpið að lögum. Vegna hás hlutfalls starfsfólks í hlutastarfi myndu uppsagnirnar ná til umtalsvert fleiri einstaklinga en ársverkin telja. Afganginn, eða um 75 ársverk, vinnur starfsfólk á skrifstofu og í dreifingarmiðstöð. Ætla má að verulegan hluta þeirra starfa þyrfti einnig að leggja niður. Margt þessa starfsfólks er með langan starfsaldur að baki og býr yfir mikilli reynslu og sérþekkingu sem hætt er við að fari forgörðum.

Áfengisútsölustöðum myndi fjölga, afgreiðslutími lengjast og aðgengi að áfengi þannig aukast.

Vöruframboð myndi almennt minnka, einkum á landsbyggðinni.

Í dag eiga allir framleiðendur, stórir sem smáir, jafnan og greiðan aðgang að hillum ÁTVR, sem leggur metnað sinn í að hafa vöruúrval í verslunum sínum sem breiðast. Reynslan erlendis frá, m.a. frá Bretlandi, sýnir að einkaaðilar sjá hag sinn mestan í því að semja við fáa og stóra framleiðendur og þeir smærri koma ekki vörum sínum að. Í Bretlandi hefur reyndin verið sú að stóru matvörukeðjurnar leggja einkum áherslu á magnsölu ódýrustu tegundanna.

Smásöluverð yrði hærra á landsbyggðinni.

Flutningskostnaður og annað óhagræði er líklegt til að leiða af sér hærra vöruverð á landsbyggðinni en á höfuðborgarsvæðinu.

Álagning myndi hækka.

Líklegt er að smásöluálagning myndi að meginstefnu hækka. Til hliðsjónar má nefna að smásöluálagning á tóbak hefur u.þ.b. tvöfaldast frá því hún var gefin frjáls og er nú um 30%, samanborið við lögákveðna 18% álagningu á bjór og léttvín og 12% á sterkt áfengi. Eins er áhugavert að skoða álagningu vínveitingahúsa á áfengi í þessu samhengi.

Söluhvetjandi aðgerðir og markaðssetning tækiu við.

Í einkarekstri ráða hagnaðarsjónarmið för: Því meiri sala, þeim mun meiri hagnaður.

Eftirlit með merkingum umbúða og innihaldi yrði skert.

ÁTVR tryggir að söluvörur fyrirtækisins uppfylli öryggiskröfur matvælalöggjafarinnar. Hugsanlegt er að smygl, brugg og svikin vara muni eiga greiðari aðgang að markaðinum. Slíkar vörur geta verið hættulegar heilsu manna eins og dæmin sanna.

Óæskilegum vörum myndi fjölga.

Líklegt er að vörum sem höfða sérstaklega til barna og ungmenna myndi fjölga, en áfengisíðnaðurinn beinir markaðssetningu sinni mjög að þeim aldurshópi.

Eftirlit með aldurstakmörkum yrði örðugra og ótryggara.

Eftirlit með því að reglum um lágmarksaldur áfengiskaupenda verði framfylgt yrði mun örðugra en nú er. Eins bætist við eftirlit með aldri þeirra starfsmanna sem selja vöruna. Margsinnis hefur sýnt sig að fjöldi sölustaða tóbaks fylgir hvorki lögum um aldursmörk til tóbakskaupa né um aldur afgreiðslufólks.

Öryggisvandamál kæmu upp.

Örðugt gæti reynst fyrir starfsfólk í verslunum, ef þar er ekki öflugt öryggiseftirlit, að bregðast við ásókn ölvaðra einstaklinga og einstaklinga í annarlegu ástandi í áfengi. Líklegt er að þjófnaðartilvikum fjölgi.

Yfirsýn yfir áfengissölu myndi tapast.

ÁTVR tekur í dag saman, varðveitir og miðlar mikilvægum upplýsingum um áfengissölu sem örðugt yrði að halda utan um í nýju sölufyrirkomulagi.

Áfengisneysla myndi aukast og skaðleg áhrif um leið.

Allar alþjóðlegar rannsóknir benda til þess að afnám einkaleyfis til smásölu áfengis leiði til aukinnar heildarneyslu og skaðleg áhrif áfengis aukist samsvarandi með tilheyrandi tjóni fyrir einstaklinga og samfélag. Líkleg aukning á neyslu ungs fólks er sérstakt áhyggjuefni. Þessu fylgir svo aukinn kostnaður fyrir samfélagið í krónum og aurum.

Reykjavík, 17. mars 2017

Ívar J. Arndal,
forstjóri ÁTVR